

DEN FJÄRDE REPUBLICENS KRIS

Av direktören för Svenska Institutets avdelning i Paris SVEN RYNELL

DEN engelske skribent, som i höstas karakteriserade Frankrikes aktuella situation som »förtvivlad men icke allvarlig», uttryckte i paradoxal tillspetsning ett obestriddigt men kanske likväl stundom förbisett faktum. Om den fjärde republikens ledare hittills visat en oförmåga att komma till rätta med de fundamentala inrepolitiska problemen, som inte kunnat undgå att väcka farhågor för en hopplös förlängning av krisen, är det nämligen inte mindre påfallande, att landet i materiellt hänseende förhållandevis snabbt repat sig efter ockupationsårens utarmning och utplundring. Den industriella produktionen passerade redan i början av fjolåret 1938 års nivå, och även på jordbrukets område ligger produktionssiffrorna sedan någon tid i genomsnitt högre än under åren närmast före krigsutbrottet. De kommunikationslinjer, som skadades under kriget, har i huvudsak reparerats, nya dammbyggnader har möjliggjort en icke obetydlig ökning av tillgången på elektrisk kraft, åtskilliga industrianläggningar, som förstördes av tyskarna, har försetts med modern maskinell utrustning, affärsfönstren äro åter fyllda av inhemska och importerade varor, och i fråga om vissa livsmedel, som tidigare måste ransoneras, kan man nu börja skönja tydliga tecken på en begynnande överproduktion. Bristkrisen, som efter krigsårens umbäranden tedde sig utomordentligt allvarlig, kan med andra ord sägas vara i stort sett hävd. Den kris, som det franska samhället för närvarande genomgår, är i första hand av politisk och social natur och har sina kanske starkaste rötter i en alltmera utbredd brist på förtroende för de styrande och deras göranden och låtanden.

Det är sålunda intet tvivel om att nationalförsamlingens president, Herriot, uttryckte en ganska allmän uppfattning, när han nyligen i ett anförande i Lyon fastslog, att »det som skapar de

nuvarande svårigheterna är kamrarnas svaghet». Ingen lär heller kunna förneka, att partipolitikerna genom sin brist på konsekvens, samarbetsvilja och förutseende bär ett drygt ansvar för att de växande materiella tillgångarna inte blivit mera rättvist fördelade, för misslyckandena på pris- och lönepolitikens område och för att utpräglat politiska strejkrörelser fått urarta till veritabla sabotage mot hela det franska produktionslivet. Å andra sidan måste det emellertid samtidigt erkännas, att folkets nedärvda motvilja och skepsis mot statliga ingripanden och förordningar inte underlättat deras arbete. Frankrike har härvidlag råkat in i en *circulus vitiosus*, där en utpräglat individualistisk — och av fransmän själva ofta skarpt kritiserad — frånvaro av »*esprit civique*» ständigt hämtar ny näring ur de politiska ledarnas misstag och försummelser.

Det torde vara minst lika vanligt inom som utom Frankrike, att i detta sammanhang det engelska folkets samhällsanda och den engelska krispolitikens puritanska målmedvetenhet ställs i bjärt kontrast mot den franska »rädde-sig-den-som-kan-mentaliteten» och de franska statsmakternas brist på vilja och förmåga att ta initiativ till en konsekvent återhämtningsspolitik i sparsamhetens och de gemensamma uppoffringarnas tecken. Varje jämförelse av detta slag måste emellertid innebära en klar orättvisa mot Frankrike och fransmännen. Det krävs sålunda inte mycket eftertanke för att inse, att de psykologiska förutsättningarna för en planhushållningsspolitik under knapphetens kalla stjärna efter ockupationsårens svält och elände var de sämsta tänkbara. Det franska folket varken kunde eller ville längre fortsätta att dra åt svångremmen — och i den mån ransonerna inte räckte till, fanns ju dessutom alltid för dem, som kunde betala, den under umbärandenas tid väl upporganiserade svarta marknaden att tillgå. För att få bukt med denna illegala livsmedelshandel hade det krävts en stark administration — men Frankrikes hela centrala förvaltning måste efter tyskväldets och Vichy-männens tid byggas upp på nytt praktiskt taget från grunden. Sedan kammare och senat ett par veckor efter kapitulationen i strid mot författningen frånsagt sig sina befogenheter till förmån för marskalk Pétain, existerade inte längre någon författningssmässig regeringsmakt. Den fjärde republiken skulle skapas, födslovåndorna blev av naturliga skäl svåra och långvariga, och innan det parlamentariska livet hunnit få någotsånär fasta konturer, hade inflationen redan tagit full fart och folkstämningen markant försämrats.

Det behöver knappast särskilt framhållas, att den fortgående skärpningen av motsättningarna mellan Sovjet och västmakterna lagt ytterligare hinder i vägen för återhämtningssträvandena. Frankrike har, trots sin inre svaghet, på nytt i hög grad blivit ett »nyckelland». Om det delvis har detta förhållande att tacka för en exceptionellt rundhänt stöd- och länepolitik från amerikansk sida, så har i gengäld Moskva av samma skäl funnit sig föranlett att med det franska kommunistpartiets benägna medverkan försöka på allt sätt fördröja och försvåra landets materiella och politiska tillfrisknande. Att de upprepade strejker inom livsviktiga industrier, som igångsatts på order av centrala kommunistiska organ, vållat Frankrike enorma ekonomiska förluster ger även synerligen approximativa beräkningar vid handen. På lång sikt ännu allvarligare är det kanske emellertid, att dessa strejkrörelser tid efter annan försatt statsmakterna i situationer, som de visat sig icke kunna bemästra. Den tveksamhet och villrådighet, som de ådagalagt inför oroligheterna på arbetsplatserna, har i mångas ögon på ett skrämmande sätt blottat deras brist på auktoritet och handlingskraft och därigenom kraftigt bidragit till att inom vida kretsar minska förtroendet för deras kompetens. I fråga om löne- och arbetsvillkoren har visserligen strejkerna på få undantag när slutat som klara nederlag för kommunisterna. Men som vapen i det av Kominform dirigerade undermineringsarbetets tjänst ha de ovedersägligen visat sig så mycket mera effektiva.

Hur uppenbar strejkrörelsernas politiska natur och innebörd än varit, får man dock inte förbise, att allvarliga och påtagliga sociala missförhållanden jämna marken för den kommunistiska agitationen. De senaste åren har för folkets breda lager varit en utomordentligt svår tid. För pensionärer och småsparare ha inflationens verkningar i många fall blivit närmast katastrofala. Tjänstemannakåren — som, i motsats till vad man i allmänhet tror, i Frankrike är förhållandevis mindre än i flertalet andra västeuropeiska stater och som genom det franska efterkrigssamhällets snabba och omfattande byråkratisering fått sin arbetsbörda avsevärt ökad — har inte ens tillnärmelsevis kompenserats för levnadskostnadernas kraftiga stegring. Om också arbetarna i genomsnitt lidit mindre av krisen än den lägre medelklassen, måste även deras materiella bekymmer sägas ha givit grundad anledning till missnöje och besvikelser. De tämligen blygsamma löneökningar man lyckats genomdriva har i allmänhet hastigt ätits upp av

nya prisstegringar. De styrandes åtgärder mot krisens och inflationens profitörer ha i stor utsträckning präglats av inkonsekvens och rädsla för att på allvar sätta yxan till roten. Och den sociala nydaning, som man väntade och krävde efter befrielsen, har endast till en ringa del blivit verklighet. I stort sett ha på socialpolitikens område inga förändringar inträtt, som varit ägnade att minska klassmotsättningarna och förmå kropparbetarna att inta en mindre oppositionell och mera solidarisk attityd mot det franska samhället än under mellankrigstiden.

Att den franska arbetarklassen efter kriget blivit ett lätt byte för kommunistisk demagogi av grövsta slag hänger otvivelaktigt också intimt samman med det faktum, att de revolutionära parollerna från seklets första decennier aldrig helt förlorat sin makt över sinnena. Arbetarrörelsen har i Frankrike aldrig genomgått samma mognads- och konsolideringsprocess som exempelvis i de nordiska länderna; det är signifikativt, att ännu vid tjugotalets slut mindre än tio procent av arbetarna inom industri, handel och transport voro fackligt organiserade. Visserligen medförde krisen under trettioalets första hälft ett hastigt uppsving för fackföreningsrörelsen — men folkfrontexperimentet misslyckades, och efter den andra Blum-ministärens avgång började åtskilliga arbetare åter tvivla på möjligheterna att på konstitutionell väg omvandla det franska samhället i socialistisk riktning. Vid krigets slut var en betydande del av den franska arbetarklassen fortfarande fackligt oskolad. Dess insikter i samhällliga frågor motsvarade icke lägets krav, och klasskampsmentaliteten i sin mest oförsonliga form var alltjämt vitt utbredd.

Arbetarnas benägenhet för utomparlamentariska aktioner och kommunisternas starka grepp om den centrala fackföreningsorganisationen ha givetvis kraftigt bidragit till att vidga klyftan mellan dem och arbetsgivarna. Men det kan å andra sidan knappast bestridas, att även sakligt väl motiverade lönerörelser och fullt legitima krav på socialpolitikens och arbetslagstiftningens områden mötts av ett motstånd från de besuttna klassernas sida, som varit föga ägnat att bereda väg för ett närmande de olika befolkningsskikten emellan. Den kompromiss- och samförståndsanda, som kommit att präglade avtalsförhandlingar i vårt land, har i Frankrike i stort sett varit lika obefintlig bland arbetsgivarna som inom arbetarklassen. Om denna benhårda kampinställning inom det ena lägret tagit sig uttryck i kommunistiskt revolutionära strömningar, så har den yttersta flygeln inom det andra lägret

även på senare tid visat sympatier för extremt nationalistiska rörelser, som knappast varit inspirerade av parlamentariska eller demokratiska tänkesätt. Det ena som det andra gör, att förhållandet mellan »dem som har» och »dem som inte har» fortfarande kännetecknas av ömsesidig misstro och misstänksamhet. Ingendera parten vågar frivilligt uppge några av sina ställningar — och de sociala problemen bevarar en virulens, som förgiftar samhällskroppen.

I denna oförsonliga motsättning mellan vad en fransk politisk författare med en avsiktlig förenkling kallat »le parti de l'Ordre établi» och »le parti du Mouvement» har man otvivelaktigt också att se en av de främsta orsakerna till den franska mellankrigspolitikens brist på kontinuitet och effektivitet — och därmed till sammanbrottet 1940. Den ständiga kampen mellan två i parlamentariskt hänseende praktiskt taget jämnstarka block och mellangruppernas manövrer för att få till stånd en valtaktiskt givande »kohandel» än med det ena, än med det andra lägret berövade statsmakterna deras handlingskraft och kom den tredje republiken att alltmera framstå som »la république de la discorde». På den misslyckade och för de lägre klasserna ytterligt hårda deflationspolitikens under trettioalets första hälft följde folkfrontsepkens socialistiska skördeyra. När inrikespolitiken fr. o. m. mitten av år 1938 fick en mera odoktrinär och konsekvent karaktär, var det för sent. Nederlaget blev för stora delar av folket den slutgiltiga bekräftelsen på de styrandes inkompetens — och säkerligen skulle många efter katastrofen ha varit beredda att instämma i den stränga dom, som André Gide i september samma år skrev ner i sin dagbok: »Il était évident que cela nous menait à l'abîme. Le choc de la guerre n'a fait que précipiter la ruine d'un Etat déjà tout décomposé. Ce fut le brusque et total effondrement d'un édifice vermoulu».

Att föreningen av republikanskt styrelseskick och parlamentarism även efter nederlaget motsvarade franska folkets innersta önskemål framgår emellertid redan av den fjärde republikens konstitution. Den förtroendekris, som senare inträtt, har i första hand framkallats av att partipolitiska hänsynstaganden, valtaktiska spekulationer och beroende av snäva gruppintressen, enligt en alltmera utbredd uppfattning, liksom under mellankrigstiden förhindrat statsmakterna att på ett tillfredsställande sätt förvalta resultatet av nationens samlade arbete. Politikernas hela uppträdande visar, menar man, att de ingenting lärt och ingenting

glömt sedan tredje republikens dagar. En suspekt försagdhet och tvekan utmärker dem alltjämt i situationer, där de kunde och borde verka som den enande och tändande kraft, som skulle förmå driva fram en gemensam ansträngning för landets återhämtning. Frankrikes djupa inre splittring återspeglas med pinsam tydlighet i det politiska livet — ingen regering och inga kammardebatter har i nämnvärd grad bidragit till att minska den.

De icke-kommunistiska partiernas oförmåga att etablera det förtroendefulla samarbete, som med nuvarande mandatfördelning inom nationalförsamlingen är en oundgänglig förutsättning för att en fastare regeringspolitik över huvud taget skulle vara möjlig, utgör säkerligen också den främsta förklaringen till de framgångar, som de Gaulle under den senaste tiden kunnat inregistrera. Vad han aldrig skulle ha kunnat uppnå genom sina egna ofta diffusa och motsägelsefyllda programförklaringar har han vunnit tack vare motståndarnas misstag och inre oenighet. Ju tydligare sprickorna inom den s. k. tredje kraften framträtt, desto större skaror av missnöjda har fylkat sig under hans baner. Att rörelsen därigenom alltmera fått karaktären av uppsamlingsparti för folk ur skilda läger, vars enda egentliga sammanhållningsband i politiskt avseende är en gemensam, mer eller mindre reservationslös övertygelse om ledarens statsmannabegåvning och en allmän leda vid dagens parlamentariska intrigspel lär emellertid föga bekymra generalen. Ingenting tyder heller på att han med oro och olust skulle se, att han bland sina anhängare kommit att få räkna ett växande antal notoriska konjunkturpolitiker. Varje tal han håller, varje pressintervju han ger vittnar vältaligt om att han nu är lika förvissad om sin mission som Frankrikes räddare som efter kapitulationen 1940.

Bland de faktorer, som förutom de Gaulles egen personlighet och nationalförsamlingens långa svaghet bidragit till hans partis märkliga frammarsch, bör med all sannolikhet nämnas själva det namn han givit sin rörelse, Rassemblement du Peuple Français. Behovet av nationell enhet och enighet är i det ur geografisk och befolkningssynpunkt heterogena Frankrike alltid starkt förnimbart, och det parti eller den man, som under ett kritiskt skede framstår som representant för en dylik kraftsamling, vinner lätt stora befolkningsgruppers bevägenhet. Inte utan fog har det gjorts gällande, att landets historia symboliseras och sammanfattas av namnen på några stora personligheter, som lyckats förkroppsliga denna enhetstanke — en Jeanne d'Arc, en Henrik IV, en Richelieu,

en Napoleon o. s. v. En omisskännlig strävan att trygga den inre sammanhållningen kommer också till uttryck i förvaltningens starka centralisering. När de Gaulle i nuvarande läge envist betonar nödvändigheten av enighet och som sin rörelses mål uppställer att åvägabringa en »det franska folkets samling», finner hans ord sålunda resonans i djupa skikt av folksjälén.

Samtidigt kan man dock aldrig komma ifrån att det republikanska styrelseskicket bl. a. är resultatet av en dubbel revolt mot de enväldiga kungarnas och kyrkans auktoritet och att fransmännen som en följd av detta historiska arv gärna ana dunkla reaktionära syften bakom varje tendens att utvidga regeringsmaktens befogenheter. Det ligger åtskillig sanning i det gamla påståendet, att en fransk väljare efter att med demonstrativ tillfredsställelse ha röstat med den yttersta högern eller den yttersta vänstern vill bli styrd av en centerregering. Ministärer, som i kritiska lägen begära extraordinära fullmakter för att stärka sin ställning i förhållande till kamrarna och därigenom kunna genomföra ett konsekvent handlingsprogram, riskera alltid att — åtminstone av de grupper som deras politik i första hand drabbar — stämplas som folkets fiender och republikens dödgrävare. När de senaste franska regeringarna tvekat att vidta verkliga kraftåtgärder för att knäcka de monopolistiska sammanslutningarna på livsmedelshandelns område eller för att förhindra sabotage i samband med strejkerna, kan deras långt drivna försiktighet sålunda delvis förklaras som en välförståelig rädsla för att stöta betydande väljargrupper för pannan. I valet mellan att försöka finna en formel, som för tillfället möjliggör en nödtorftig kompromisslösning, och att genom en målmedveten aktion fullfölja en på förhand utstakad, bestämd linje ha de, som i så många andra hänseenden, anknyt till traditionerna från tredje republikens tid. Huruvida franska folket, trots all sin obestridliga motvilja mot autoritära styrelseskick, nu skall visa samma tålmod härvidlag som under mellankrigstidens gott och väl fyrtio olika regeringar förefaller emellertid mindre säkert.

De politiska partiernas benägenhet för taktiska kombinationer har sedan gammalt låtit sig väl förenas med ett segt fasthållande vid utpräglat teoretiska programpunkter, som kraftigt bidragit till att försvåra den fortgående och smidiga anpassning till nya krav, som den utrikes- och inrikespolitiska händelseutvecklingen nödvändiggör. Trots de betydande insatser, som flera av den fjärde republikens ledande politiker gjort för att utan förutfattade me-

ningar söka lösa de allvarliga problem, som det storpolitiska lägets försämring, inflationen och de breda folklagrens växande missnöje ställt statsmakterna inför, har det efter kriget lika litet som under mellankrigstiden kunnat undvikas, att motsättningar i principfrågor av underordnad betydelse även i kritiska ögonblick förlamat de styrandes handlingskraft. Kammardebatterna ha härigenom i många fransmäns ögon fått karaktären av trista reminiscenser från en längesedan svunnen tid — och gett vind i seglen åt dem, som kräva en radikal omdaning av hela det politiska livet.

Även partipolitikerna själva torde i betydande utsträckning vara övertygade om att en viss förnyelse inom den nuvarande författningens ram är en oundgänglig förutsättning för att den fjärde republiken skall kunna bestå och Frankrike övervinna efterkrigstidens svårigheter. Om de inte visa sig mäktiga denna förnyelse, medan förtroendekrisen ännu icke drivits till sin spets, synes det emellertid vara fara värt, att det bistra eftermäle, som Paul Valéry en gång gav Europas statsmän i gemen, kan komma att gälla även för dem: »Ils étaient nourris du passé: ils n'ont su faire que du passé.»